

Vanhempien kokemusten arviointia ADHD-liiton perhekoulusta Tuusulassa

– haastavasti käyttäytyvien lasten vanhempien vertaistukiryhmä

Sari Koskenmäki

Opinnäytetyö, syksy 2009

Diakonia- ammattikorkeakoulu

Järvenpää

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) + LTO

TIIVISTELMÄ

Koskenmäki, Sari. Haastavasti käyttäytyvien lasten vanhempien kokemuksia heille suunnatusta Perhekoulun vertaistukiryhmästä. Järvenpää, syksy 2009, 40s., 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä Järvenpää, sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia, millaista tukea vanhemmat saivat perhekoulusta ja miten se vaikuttaa heidän arkeen. Perhekoulun tarkoituksena on vaikuttaa vanhempien ja heidän lasten väliseen vuorovaikutukseen ja tätä kautta lapsen käytökseen.

Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen ja sen aineisto koostuu kuudesta haastavasti käyttäytyvän vanhempien haastattelusta, jotka osallistuivat Tuusulassa järjestettävään perhekouluun. Haastattelu muotona oli teemahaastattelu. Aineiston keruu toteutettiin syksyllä 2008.

Tutkimuksesta voidaan todeta, että perhekoulu on toimiva ja hyväksi koettu tukimuoto. Tutkimuksesta selvisi, että vanhempien saama tieto lapsen käytöksestä ja vanhempien ymmärryksen lisääntyminen on parantanut lasten ja vanhempien välistä vuorovaikutusta. Vanhemmat ovat oppineet erilaisia ja hyödyllisiä toimintamalleja. Myös vanhempien itsetunto on vahvistunut, mikä näyttäytyy lapsen kanssa tapahtuvien ongelmatilanteiden parempana hallintana. Vanhemmille suunnattua perhekoulua tulisi järjestää jatkossakin. Vanhemmat myös toivoivat, että he olisivat päässeet näkemään lastensa toimintaa lasten ryhmästä.

Tutkimustulosten mukaan vertaisryhmiin osallistuneet vanhemmat saivat ryhmästä tukea vanhemmuuteen ja arjessa jaksamiseen. Ryhmästä vanhemmat saivat tukea, tietoa ja heillä oli paikka, jossa he voivat esittää kysymyksiä. Yhteiset keskustelut muiden vanhempien kanssa antoivat vertaistukea ja voimavaroja vanhemmille vanhempana olemiseen.

Asiasanat: varhainen vuorovaikutus, vanhemmuus, vertaistuki, perhekoulu ja ADHD

ABSTRACT

Koskenmäki, Sari. Peer group experiences of parents having children with challenging behaviour. Järvenpää, autumn 2009, 40 p., 1 appendix.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services.
Degree: Bachelor of Social Services.

This thesis was conducted in partnership with a family school project. The aim of the family school was to improve parent-child interaction and in this way to influence the child's behaviour as well.

The main symptoms of ADHD are lack of concentration, hyperactivity and impulsivity. Similarly, there may be selective attention, restlessness and lack of patience. The ADHD boy / girl ratio is approximately 4:1 and it is strongly hereditary. ADHD symptoms affect a child's behaviour, learning and social life. ADHD is one of the most general long-term diseases among the children. ADHD is rehabilitated through medical, social and education methods.

The approach of this study is qualitative and the research material was gathered by interviewing six parents. The interviews were based on themes and they were carried out in autumn 2008.

Based on the replies one can conclude that the parent school activity programme was a good and functional support method for the whole family. This study shows that information on reasons for the child's behaviour helped the parents gain better understanding and in this respect improved the parent-child interaction. The parents had greatly benefited from the useful techniques they had learned. The ensuing stronger self-confidence in their roles as parents could be seen in better control of problem situations.

Results showed that the peer support groups were important to the parents. They felt that they obtained information and support in their parenthood. Discussions with other parents gave them peer support and strength to be a parent.

Keywords: parenthood, peer support, interaction, family school activity programme, ADHD.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	9
2.1 Tutkimustavoite ja tutkimusmenetelmät	9
2.2 Aineiston analyysi	10
2.3 Tutkimuksen toimintaympäristö ja tausta	11
3 PERHEKOULU HAASTAVASTI KÄYTTÄYTYVIEN LASTEN VANHEMMILLE	14
4 VARHAINEN VUOROVAIKUTUS JA VUOROVAIKUTUKSEN TUKEMINEN	16
4.1 Vanhemmuuden riskitekijät ja vuorovaikutuksen ongelmat	18
4.2 Vanhemmuuden haasteet haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa	22
5 ADHD ELI TARKKAAVAISUUS- JA YLIVILKKAUSHÄIRIÖ	24
6 TUTKIMUSTULOKSET	27
6.1 Vanhemmuus	27
6.2 Lapsen ja vanhemman välinen suhde	27
6.3 Vertaistuki ja ryhmän merkitys vanhemmuuden vahvistajana	29
6.4 Hyväksyvä ilmapiiri	30
6.5 Asiantuntijuus ryhmässä	30
6.6 Ryhmästä saatu tuki	31
6.6.1 Ryhmässä käsittelevät teemat vanhemmuuden tukena	31
6.6.2 Ryhmästä nousseet kehittämissuositukset	32
6.7 Tulevaisuuden näkymät	33
7 POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	34
7.1 Tutkimustulosten tarkastelua	34
7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	36
7.3 Opinnäytetyöprosessin pohdintaa	38

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni käsittelee haastavasti käyttäytyvien lasten vanhemmuutta ja sen varhaista tukemista. Perhe on aina ollut ja on edelleen yksi tärkeimmistä elämänalueista. Perheiden hyvinvointi heijastuu koko yhteiskuntaan. (Kinnunen 2006, 13–14.) Arkipäivän vanhemmuus on vaativaa, ja perheen sekä työelämän yhteensovittaminen on haastavaa. Vanhempien tukiverkosto ei ole samanlainen kuin ennen. Isovanhemmat asuvat usein kaukana, ja perheen sisäisistä asioista ei puhuta ulkopuolisille.

Opinnäytetyössäni käytän nimitystä haastavasti käyttäytyvä lapsi, koska se on yleisesti hyväksytty oleva nimitys lapsista, joilla ei ole diagnoosia, mutta heillä on jotain muuta, joka aiheuttaa ongelmallisia tilanteita. Haastavasti käyttäytyvien lasten käytöshäiriöt ovat vanhemmille suuri haaste ja se aiheuttaa suuren riskin lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen (Palomäki 2003, 3). Vilkkaan lapsen kasvatusta on usein vaativaa ja se vaikuttaa usein negatiivisesti vanhempien välisiin suhteisiin. Lisäksi vilkkaan lapsen kasvatusta on vanhemmille suuri haaste lapsen ja tämän tulevaisuuden vuoksi. Tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriöllä on suuri vaikutus lapsen kehitykselle ja se voi vaikuttaa lapseen koko hänen elämänsä ajan. Vanhemman jaksamisen vuoksi kaikki mahdollinen vanhemmuutta tukeva toiminta on tarpeen. (Michelsson 2002, 27). Usein vanhemmilta puuttuu vertaistuki ja lähiverkoston tuki voi olla vähäistä tai puuttua jopa kokonaan.

Varhaisen vuorovaikutuksen tukemisella ja kiintymyssuhteella voi olla merkittäviä seurauksia lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa. Varhainen vuorovaikutussuhde ja sen onnistuminen voi kannatella lasta pärjäämään elämässään, kun taas negatiiviset vuorovaikutuskokemukset voivat jättää jälkensä lapsen tuleviin ihmissuhteisiin. Sen vuoksi äidin ja lapsen väliseen vuorovaikutuksen tukemiseen tulee panostaa. Erityisesti haastavasti käyttäytyvät lapset ovat usein haastavia jo ihan pienenäkin. He itkevät paljon ja nukkuvat vähän tai huonosti.

Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Tuusulan terveystieteiden keskuksen ja ADHD-liiton perhekoulun kanssa. Perhekoulu toteutettiin Tuusulan terveystieteiden keskuksen tiloissa 2008. Perhekoulun tavoitteena oli antaa vertaistukea haastavasti käyttäytyvien lasten vanhemmille.

Tutkimusaineisto on kerätty haastattelemalla Tuusulan perhekoulun vertaistukiryhmän vanhempia. Tarkoituksena on kartoittaa haastavasti käyttäytyvien lasten vanhemmuutta ja vuorovaikutusta sekä vertaisryhmän tuomaa tukea. Haastattelemani perheet ovat kaikki käyneet Tuusulan perhekoulussa. Tutkimusluvan olen saanut Tuusulan terveystieteiden keskuksen johtavalta lääkäriltä Riitta Ristolaiselta. Tutkimusmenetelmäksi valitsin kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusmenetelmän, joka sopii parhaiten pienten määrien tutkimiseen.

Teoriaosuus alkaa varhaisesta vuorovaikutuksesta, koska jo varhaisessa lapsuudessa voidaan huomata lapsessa erilaisia käyttäytymiseen liittyviä ongelmia. Lisäksi tarkastelen haastavasti käyttäytyvien lasten vanhempien vanhemmuutta sekä vanhemmuuteen ja kasvatukseen liittyviä riskitekijöitä. Vanhemmille tarkoitettua vertaistukea tarjoava perhekoulu ja siihen liittyvä tarkkaavaisuus- ja ylivilkkausoireyhtymä ovat keskeisiä asioita teoriaosudessa.

Tutkimukseni on työelämälähtöinen, jolla halutaan saada lisätietoa vanhempien näkökulmasta. Työlläni on vaikutusta perhekoulun kehittämiseen ja toteuttamiseen Tuusulan kunnassa. Tutkimusaiheeni valintaan vaikutti työkokemukseni lastenparissa niin päiväkodissa kuin perhetyössä. Lisäksi valintaan vaikutti kiinnostus erityislapsiin, heidän perheisiinsä ja vanhemmuuteen. Lisäksi halusin opinnäytetyöni kohdistaa oman kunnan tarpeita palvelevaksi.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

2.1 Tutkimustavoite ja tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää haastavasti käyttäytyvien lasten vanhempien arkeen ja sen sujumiseen vaikuttavia tekijöitä, vertaistuen merkitystä perheelle sekä perheen kokemuksia ja odotuksia Perhekoulusta. Mielestäni teemahaastattelu on sopiva työni ja aineiston kannalta, koska haluan selvittää arkoja ja henkilökohtaisia asioita. Haastattelun avulla haastateltaville vanhemmille on mahdollisuus tuoda omat näkemykset asioista esille. Aineiston keräsin teemahaastattelujen avulla, koska uskoin näin saavani todelliset ja minulle tärkeät tulokset asetettuihin tutkimuskysymyksiin.

Haastateltavanani oli kuusi pariskuntaa, äiti ja isä. Perhekoulun vertaistukiryhmästä. Kaikilta ryhmän jäseniltä oli kysytty kiinnostusta osallistua opinnäytetyöni haastatteluihin. Teemahaastattelulle tein rungon, johon teemoittelin haastattelukysymykset aiheittain. Keskeisiä aiheita ovat haastava lapsi, vanhemmuus, arki ja vertaistuki. Muodoltaan teemahaastattelu on lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimuoto, jossa vastaaja pääsee halutessaan kertomaan asiasta varsin vapaamuotoisesti (Eskola & Suoranta 2003, 87). Haastateltavien perheiden haastavasti käyttäytyneistä lapsista poikia oli viisi ja tyttöjä yksi. Iältään lapset olivat 4-6 vuotiaita.

Perheillä oli aavistus etukäteen lapsen erityistuen tarpeesta arjen hahmottamisessa. Lapsen vilkkaaseen olemukseen oli kiinnitetty huomiota niin kotona kuin päiväkodissakin. Haastateltavien perhetilanne jakautui seuraavanlaisesti: viidessä perheessä lapsen äiti ja isä asuivat yhdessä ja uusioperheitä oli yksi. Perheistä neljässä oli kaksi lasta, yhdessä perheessä yksi ja yhdessä perheessä neljä lasta. Kaikki vanhemmat pitivät asiaa tärkeänä ja sen tähden kaikki vanhemmat osallistuivat haastatteluun. Haastattelu-aika oli helposti järjestettävissä, koska myös Perhekoulun loppuarviointi oli samana päivänä.

Aikaa haastatteluihin varasin tunnin yhtä pariskuntaa kohti. Kaikissa haastatteluissa käytin puolistrukturoitua haastattelulomaketta siten, että vanhemmilla oli yhtenäiset haastattelukysymykset. Yksilöhaastattelulla sain esille haastateltavien todelliset näkökulmat. Ryhmähaastattelussa haastateltavat olisivat voineet tukeutua toistensa mielipiteisiin ja näin ollen otos ei olisi ollut niin kattava. Haastattelut toteutettiin Tuusulan terveystieteiden keskuksen tiloissa. Kaikki haastattelut nauhoitin ja lisäksi käytin kirjaamista mahdollisen nauhoituksen epäonnistumisen vuoksi.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivinen tutkimusote soveltuu hyvin tutkimukseen, jossa ollaan kiinnostuneita yksittäisten henkilöiden kokemuksia tietyssä tapahtumassa (Metsämuuronen 2001, 23–24.) Kvalitatiiviselle tutkimukselle ominaista on sen ilmaisullinen rikkaus, monitasoisuus ja kompleksisuus (Alasuutari 2001, 84). Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein pieneen määrään otantaa ja niitä pyritään analysoimaan perusteellisesti. (Eskola & Suoranta 2003, 18). Laadullisessa tutkimuksessa yleisimmät tutkimusmenetelmät ovat haastattelu, kyselyt, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto (Tuomi & Sarajärvi 2002, 73). Haastattelu sopii aineistonkeruumenetelmäksi silloin, kun tutkitaan vaikeita, arkoja ja intiimejä asioita (Metsämuuronen 2001, 38–42)

2.2 Aineiston analyysi

Ennen analysointia aineisto on saatava sellaiseen muotoon, että analysointi on mahdollista. Yleisesti käytetty tapa on haastattelujen ja muistiinpanojen puhtaaksi kirjoittaminen eli litterointi. (Metsämuuronen 2001, 50–52.) Analysoinnin tarkoituksena on tietoarvon lisääminen, jolloin laadullinen aineisto on hajotettava aluksi osiin, jolloin siitä voidaan koota uusi looginen kokonaisuus. Laadullista aineiston analysointia tapahtuu tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–110.) Laadullisessa tutkimuksessa aineistolähtöinen analyysi on teorian rakentamista. Tällöin tärkeää on pohtia aineiston rajausta siten, että analysointi on mielekästä ja järkevää. Aineistolähtöinen analyysi on tarpeen silloin, kun tarvitaan tietoa tietystä ilmiöstä tai sen olemuksesta. (Eskola & Suoranta 2003, 19.)

Aloitin haastattelemalla kerätyn aineiston analyysin kirjoittamalla puhtaaksi, joka antoi hyvän pohjan tutkia aineistoa kvalitatiivisesti. Teemahaastattelun periaatteena on kerätä jokaisesta vastauksesta teemaan liittyviä asioita (Eskola 2001, 143.) Haastatteluteemoja oli neljä, joita analyysivaiheessa keskeiseksi nousi kolme teemaa. Ensimmäinen teema käsittelee perheen arkea vaikuttavia tekijöitä, toinen teema käsittelee perheen arkea tukevia tekijöitä ja kolmas teema käsittelee vertaistuen merkitystä. Haastatteluteemat tulivat perhekoulun ohjaajilta, jonka pohjalta laadin kysymykset teemahaastatteluun.

2.3 Tutkimuksen toimintaympäristö ja tausta

Perhekoulun nimellä kulkevan kuntoutusmenetelmän ovat kehittäneet lastenpsykiatrit Joanne Barton ja Seija Sandberg. Tarkoituksena on antaa vanhemmille eväitä parempaan arkeen ylivilkkaan lapsen kanssa. (Ojala 2006, 28–31.) Suomessa Perhekoulu toteutetaan Suomen Lastenhoitoyhdistyksen ylläpitämässä ADHD - keskuksessa. Projekti alkoi 1999 raha-automaattiyhdistyksen tukemana (Wallius 2006, 12–13.) ja jatkuu edelleen Raha-automaattiyhdistyksen tukemana osana ADHD – keskuksen toimintaa (Rintahaka 2007, 35).

Kohderyhmänä ovat perheet, joissa on temperamentiltaan normaalia vilkkaampi lapsi. Perhekouluun tulevalta lapselta ei edellytetä olevan ADHD diagnoosia eikä perhekouluun tarvita lähetettä. Perhekouluun voi tulla perhe, jonka voimat ovat koetuksella. Perhekouluun hakeutumiseen riittää, että vanhemmat ovat huolissaan lapsestaan ja haluavat saada perheen elämän rauhoittumaan ja toimimaan. (Wallius 2006, 12–13.) Perhekoulun tarkoituksena ei ole diagnosoida tai hoitaa lapsuusiän ylivilkkaushäiriötä, eikä se kykene estämään jo alkaneita oireita (Rintahaka 2007, 35).

ADHD-keskuksen Perhekoulu on tarkoitettu 3-6- vuotiaille ylivilkkaileville lapsille ja heidän vanhemmilleen. Perhekouluun tulevilla vanhempien lapsilla ei kaikilla ollut ADHD- diagnoosia, joten tästä syystä käytän yhteisnimitystä haastavasti käyttäytyvä lapsi. Perhekoulu on ryhmäinterventio, joka perustuu vanhempien ohjaukseen. Keskeisenä tavoitteena on

edistää lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriöllä on suuri vaikutus lapsen omaan kehitykseen ja se vaikuttaa lapseen koko hänen elämänsä ajan. Lisäksi se vaikuttaa hänen lähiympäristöön. Lapsen käytöshäiriöt ovat vanhemmille suuri haaste ja se saattaa aiheuttaa konflikteja lapsen ja vanhempien väliseen vuorovaikutukseen (Palomäki 2003, 2).

Kymmenen viikon ajan kestävässä Perhekoulussa vanhemmat tai vanhempi ja lapsi viettävät kerran viikossa neljä tuntia kerrallaan (Ojala 2006, 28–31.) Lapsilla ja vanhemmilla on omat ryhmät. Lapsille järjestetään toimintaa, joka antaa heille onnistumisen kokemuksia, sillä haastavasti käyttäytyvän lapsen itsetunto on usein heikentynyt negatiivisen palautteen takia (Ojala 2006, 28–31.) Omassa ryhmässä lapset kokoontuvat omien ohjaajien kanssa, jossa harjoitellaan leikin avulla keskittymistä, kärsivällisyyttä, sääntöjen noudattamista, pitkäjänteisyyttä ja toisten huomioon ottamista. Lasten ryhmän tärkeimmät tavoitteet ovat antaa lapselle onnistumisen kokemuksia ja kohottaa lapsen itsetuntoa. Jokaisella lapsella on ryhmässä oma ohjaaja, joka toimii aktiivisesti lapsen kanssa (Wallius 2006, 12–13.)

Perhekoulussa vanhemmat oppivat suhtautumaan lapseen uudella tavalla ja oppivat paremmin ymmärtämään ja ohjaamaan lapsen käyttäytymistään. Samalla vanhempien oma stressi helpottuu (Ojala 2006, 28–31.) Perhekoulussa vanhemmille annetaan tietoa siitä, mitä on lapsen haasteellisen käytöksen takana. Ongelmatilanteisiin pureudutaan käsikirjaa apuna käyttäen. Ensimmäisestä kerrasta lähtien painotetaan positiivisen vuorovaikutuksen ja johdonmukaisuuden merkitystä. Perhekoulussa keskustellaan rajojen asettamisesta, valintojen tekemisestä, jähyn käyttämisestä, kodin ulkopuolisista tilanteista sekä tulevaisuudesta (Ojala 2006, 28–31.) Vanhempainryhmän tavoitteita ovat tukea ja ohjata alle kouluikäisten lasten vanhempia, löytää uusia keinoja lapsen kasvattamiseen, kehittää vanhemman ja lapsen vuorovaikutustaitoja ja lisätä vanhempien itseluottamusta (Wallius 2006, 12–13.) Näin voidaan ennaltaehkäistä lasten mahdollisia käytöshäiriöitä sekä vanhempien uupumista (Rintahaka 2007, 27).

Perhekoulu -hankkeessa 2007–2008 on mukana Hyvinkää, Järvenpää, Mäntsälä, Nurmijärvi ja Tuusula. ADHD – keskuksen Perhekoulu on kouluttanut eri ammattikuntia toimimaan

Perhekoulun oppeja mukailten. Tuusulassa toimi Perhekoulu Huiskis ensimmäistä kertaa syksyllä 2008 ja se järjestettiin Tuusulan terveystieteiden keskuksen tiloissa. Perhekoulussa oli perheitä Tuusulasta, Keravalta ja Järvenpäästä. Perhekoulussa oli mukana kuusi perhettä, joilla on ainakin yksi haastavasti käyttäytyvä lapsi. Kahden perheen lapsella on diagnosoitu ADHD. Muilla lapsilla on epäilty olevan ADHD, mutta tarkempia tutkimuksia ei ole vielä tehty.

Tuusulan Perhekoulu kokoontui kymmenen kertaa kerran viikossa. Vanhemmille oli oma ryhmä, jossa oli kaksi ohjaajaa ja lapsille oli oma ryhmä, jossa ohjaajia oli kuusi. Jokaiselle lapselle oli oma ohjaaja. Näin lapset saivat intensiivistä ja yksilöllistä ohjausta. Vanhempien ryhmässä käsiteltiin lapsen käyttäytymistä, ylivilkkautta, vuorovaikutusta, palkitsemista, rajojen asettamista, jäähyä, kodin ulkopuolisia tilanteita ja tulevaisuuteen liittyviä asioita (Jansson, Lauhaluoma, Sandberg, Santanen & Rinne 2004, 8-99.) Nämä kaikki asiat yhdessä voivat auttaa perhettä hallitsemaan lapsen negatiivista käyttäytymistä ja parantamaan perheen yhteistä arkea parempaan suuntaan.

3 PERHEKOULU HAASTAVASTI KÄYTTÄYTYVIEN LASTEN VANHEMMILLE

Perhekoulun tarkoituksena on toimia vertaistuen mahdollistajana, tukea vanhempia kasvatuksessa ja toimia tiedon lisääjänä haastavasti käyttäytyvän lapsen vanhemmille. Vanhemmuuden tukeminen on inhimillisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvaa kommunikaatiota ja kanssakäymistä, jossa on mukana vanhemmat kokemuksineen ja tarvittaessa työntekijä. Pienten lasten vanhempien vertaistuella tarkoitetaan tukea, joka perustuu samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien ihmisten vapaaehtoisen kanssakäymiseen. Se ei ole ammattilaisen antamaa ohjausta, vaan aitoa ymmärtämistä ja kokemusten jakamista. Vertaistuki on tunnetasolla olevaa tukea, mutta myös kokemukseen perustuvaa tukea (Ryhänen 1998, 8.)

Pienten lasten vanhemmat tarvitsevat tukea vanhemmuuteen, lasten kasvatukseen ja hoitoon, sosiaalisen verkoston ylläpitämiseen ja parisuhteeseen (Häggman-Laitila, Ruskomaa, Euramaa, 2000). Vertaistukea hakeva ihminen ei ole hoidon kohteena vaan aktiivisena toimijana. Vertaistuen tehtävänä on työstää elämäntilannetta voimavaraksi tulevaisuutta varten. Vaikka tukea saa omilta läheisiltä, mutta kukaan muu ei pysty ymmärtämään tilannetta paremmin, kuin saman kokenut (Pöyhtäri 2003, 1-2.) Vertaisryhmän jäseniltä on helpompaa ottaa vastaan neuvoja, kuin muulta sosiaaliselta verkostolta. Ryhmätapaamiset tuovat mielekästä vaihtelua arkeen (Järvinen 1998, 38.)

Vertaistukiryhmät muokkaavat toimintaansa omien tarpeidensa mukaan. Ne myös sopivat omat pelisääntönsä. erilaisten arjen hankaluuksien pohtiminen on tärkeää ja terapeutista, mutta kaikille puhuminen esimerkiksi tunteista ei ole välttämättä helppoa. Vertaisryhmä tarjoaa vastapainoa arkeen ja yksinäisyyteen. Vertaistukiryhmistä saa sellaista apua, jota ei ole mahdollista saada muualta (Vanhanen-Silvendoin 1996, 232.) Vertaistuki mahdollistaa ymmärtämään mennyttä sekä tiedostamaan nykyisyyttä. Se luo tulevaisuuteen toivoa. Lähtökohtina vertaistukiryhmien toiminnassa ovat tasa-vertaisuus, tasa-arvo ja luottamus jäsenien kesken (Kinnunen 2006, 35–36.)

Vertaisryhmässä yksilö ei ole ongelmiensa kanssa yksin. Myös toisilla on samankaltaisia ongelmia (Vuorinen & Helasti 1997, 11.) Vertaistuki tarjoaa samassa elämäntilanteissa

oleville mahdollisuuden jakaa kokemuksiaan ja tunteitaan toisten kanssa. Vanhemmat saavat tukea ja tietoa arjessa selviämiseen sekä uskoa omaan selviytymiseen. Vertaistukiryhmien tapaamisissa vanhemmat voivat tuulettaa tunteitaan, vaihtaa kokemuksiaan ja pyytää vinkkejä muilta (Pöyhtäri, 2003 1-2.)

4 VARHAINEN VUOROVAIKUTUS JA VUOROVAIKUTUKSEN TUKEMINEN

Varhaisella vuorovaikutuksella tarkoitetaan kaikkea sitä vuorovaikutusta, joka tapahtuu vanhemman ja lapsen välillä ensimmäisten elinvuosien aikana. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto). Pieni lapsi syntyy valmiina inhimilliseen vuorovaikutukseen, jonka tavoitteena on edistää ja varmistaa lapsen mahdollinen optimaalinen kehitys yksilöllisellä tasolla (Tamminen 2004, 55–57). Vuorovaikutussuhteen syntyminen vaatii vanhemmalta aktiivisuutta, jolloin varhainen vuorovaikutus perustuu vastavuoroisuuteen eli antamiseen ja saamiseen (Himberg, Laakso, Peltola, Näätänen, Vidjeskog 2000, 50–51.)

Lapsen hengissä pysyminen, kasvu ja kehitys ovat riippuvaisia siitä miten muut ihmiset häneen suhtautuvat (Tamminen 2004, 46.) Jokaisella vauvalla on halu kommunikoida ihan ensi hetkestä lähtien. Jo vastasyntyneellä vauvalla on halu suunnata huomionsa ympärillä oleviin ihmisiin. He reagoivat nähdessään ihmiskasvot ja kuulleessaan ihmisäänen, joita he myöhemmin oppivat jäljittelemään. Tämä näkyy siinä, kuinka vauva kääntää katseensa ääntä kohti.

Vauvan ja äidin ensimmäinen tunnesiteen syntyminen näkyy siinä, kun äiti rauhoittaa väsynttä lasta ja innostaa virkeää vauvaa. Tämä tapahtuu jo parin kuukauden ikään mennessä. Äiti on sitoutunut tunnetasolla lapseensa, mikä voidaan nähdä hänen käyttäytymisessään. Hän toimii empaattisesti lasta kohtaan ja muuntelee omia reaktioitaan lapsen tarpeiden mukaan. Empatian kyky on vanhemman tärkein taito (Överlund 1996, 6.)

Vanhemman ollessa herkkä vauvan viesteille, vanhempi tulkitsee vauvan kannalta oikein ja vastaa viesteihin johdonmukaisesti, rakentuu vauvalle mielikuva: olen hyvä ja tarpeeni ovat tärkeitä sekä minusta pidetään. Jo olemuksellaan vauva kutsuu vanhempiaan vuorovaikutustilanteisiin kanssaan. Huomion hakemisen keinoina vauva käyttää mm itkua, katsekontaktia, hymyä, jokeltelua ja käsien ojentelua. Perusturvallisuuden ja luottamuksen kokemus heijastuu ihmissuhteisiin, luo pohjan hyvälle itsetunnolle, minäkuvalle sekä kehittää empatian kykyä (Mannerheimin Lastensuojeluliitto.)

Vanhemman ja pienen lapsen välinen vuorovaikutus ja kommunikaatio on herkkä alue. Se koostuu erilaisista ja yksilöllisistä tapahtumasarjoista, joihin molemmat osapuolet vaikuttavat. Kommunikaatiossa syntyy totuttuja tapoja, joista osapuolet voivat tulkita toistensa aikomuksia, osallistumista ja vireystilaa. Vuorovaikutus on arkeen kuuluvaa ja itsestään selvää, useinkaan ei olla tietoisia sen osatekijöistä. Vuorovaikutusta voi kuitenkin opetella ja kehittää tietoisesti. Tavallisesti vanhemmat kommunikoivat riittävästi lapsen kanssa intuitiivisten käsityksensä varassa (Överlund 1996, 3- 4.) Vuorovaikutuksen tukemisen tavoitteena on vanhemman voimaannuttaminen. Voimaannuttamisella tarkoitetaan sisäistä voimantunnetta, joka syntyy ihmisen omien oivallusten ja kokemuksen kautta (Vilen, Leppämäki, Ekström 2002, 21–26.)

Perinteisesti vuorovaikutusta on pyritty tukemaan parantamalla osapuolten edellytyksiä, molempia erikseen. Neuvolassa terveydenhoitaja tukee pienten lasten vanhempia ongelmatilanteissa. Hän pyrkii antamaan mallia lapsen kanssa olemisesta ja kommunikoinnista. Myös perheneuvola tukee vanhempia. Perheneuvolassa keskustellaan ongelmista psykologin tai sosiaalityöntekijän kanssa (Överlund 1996,4). Lapsen vuorovaikutusta voidaan tukea myös sijoittamalla hänet päivähoitoon. Myös puhe-, leikki- ja toimintaterapia on lapsen vuorovaikutusta tukevia kuntoutusmenetelmiä, joita voidaan suunnitella ja toteuttaa yksilöllisesti lapsen kehityksen mukaan. Uusimpana näkökulmana vuorovaikutuksen tukemisessa on se, ettei lasta eroteta vanhemmasta. Tällöin lapsi ja vanhempi nähdään vuorovaikutusparina. Tarkoituksena on systemaattisesti tukea ja syventää vanhemman ja lapsen välistä suhdetta. Vanhempaa autetaan itse tekemään asioita lapsensa kanssa (Överlund 1996, 4.)

Tänä päivänä vanhemmat elävät monenlaisten ja ristikkäisten neuvojen ympäröimänä. Tarjolla on paljon erilaista tietoa hyvästä vanhemmuudesta, mutta ongelmana on, että ohjeet ovat usein ristiriidassa keskenään (Kinnunen 2002, 4.) Tietoa tulee neuvolasta, vanhemmilta ja jopa isovanhemmilta asti. Myös lukuisat teokset ja oppaat saattavat antaa erilasta tietoa lasten kasvatuksesta ja vuorovaikutuksesta. Tämä saattaa johtaa siihen, että vanhemmat tuntevat epäonnistuvansa lapsen kasvattajana. Hakalan, Järvisen ja Torikan (2000, 21) mukaan myös yhteiskunta asettaa paljon vaatimuksia ja odotuksia pienten lasten vanhemmille.

Usein vanhemmat ovat epävarmoja tavoistaan toimia lapsen kanssa, koska vanhemmuutta määritellään usealla eri tavalla.

4.1. Vanhemmuuden riskitekijät ja vuorovaikutuksen ongelmat

Nykyään lasten hankina, perheen perustaminen ja mukana tuleva vanhemmuus ovat jokaisen henkilökohtaisia valintoja, joita voidaan suunnitella tarkkaan. Parhaimmillaan vanhemmuus on aikuisen ja lapsen välinen kiintymyssuhde, joka muotoutuu pienistä arkisista asioista, kuten yhdessä olemisesta, yhdessä tekemisestä ja vuorovaikutuksesta. (Tamminen 2002, 5-7.) Vanhemmuutta on käsitelty paljon ja puhutaan riittävän hyvästä vanhemmuudesta. Vanhempana oleminen on monella tavalla haastava tehtävä, joka lapsen kehityksen kannalta on oleellista. Wahlbergin mukaan (2000, 50.) jokainen lapsi ansaitsee riittävän hyviä vanhempia, jolloin lapsi saa tukea, arvostusta sekä iän ja kehitysvaiheiden mukaiset tarpeet tyydytetään. Usein aikuinen haluaa lapselleen olla hyvä ja turvallinen aikuinen ja vanhempi. Joskus tulee tilanteita, ettei vanhempi kykene olemaan hyvä vanhempi toteaa Mäenpää ja Törrönen Stakesin julkaisussa (1996, 9.)

Vanhemmuus on koko elämän pituinen rooli, joka muotoutuu ja vahvistuu lapsen kasvaessa (Tamminen 2002, 5-7). Vanhemmuuteen kypsyminen vaikuttavat vanhemman omat lapsuuden muistot ja kokemukset hyväksytyksi ja rakastetuksi tulemisesta (Rautiainen 2001, 18.) Vanhempana toimimiseen vaikuttavat vanhempien ja lapsen ominaisuuksien lisäksi vanhempien välinen vuorovaikutus, perheen tukiverkosto sekä yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja normit. Vanhemmuus ei ole ainoastaan riippuvainen yksilöllisistä ja vanhemman persoonallisista ominaisuuksista (Karinsalo 1996, 20–22.) Vanhemmilla olevat persoonalliset ominaisuudet vaikuttavat myös äidin ja isän rooleissa.

Äidin ja isän roolit ovat usein erilaiset ja se on tarkoituksenmukaistakin. Äiti on usein enemmän turvan ja läheisyyden lähde, isän kanssa taas ehkä nautitaan villimmistä leikeistä (Kalland 2004, 120–124.) Isän vuorovaikutussuhde lapseen rakentuu kuitenkin äidin hyväksynnän kautta ja tuolloin isästä tulee jo varhaisvaiheessa tärkeä (Kalland, Maliniemi-

Piispanen 1999, 37.) Myös vanhempien välinen vuorovaikutus edesauttaa vanhempia toteuttamaan lapsen kasvatuksen tärkeitä tehtäviä. Vanhempien tärkeimpinä tehtävinä on toimia rakkauden antajana ja rajojen asettajana. Rakkauden antajana vanhempi luo itsetunnon ja luottamuksen pohjan lapselle. Lapsen kehitykselle välttämätöntä on lapsen arvostaminen ja kannustaminen. Vanhemman kuuluu myös suojella ja lohduttaa lasta, kun hän sitä tarvitsee (Helminen 2001, 25–26.) Lisäksi lapsi tulee hyväksyä sellaisenaan, kuin hän on.

Äidin ja lapsen vuorovaikutuksen tiellä saattaa olla useita riskitekijöitä, jotka voivat olla lähtöisin joko lapsesta tai äidistä ja isästä. Ne voivat olla psykologisia, sosiaalisia, biologisia tai ympäristöstä johtuvia (Savonlahti, Pajulo & Piha 2003, 330–331.) Heikko sosiaalinen verkosto saattaa aiheuttaa puutteita varhaisessa vuorovaikutuksessa, koska se saattaa heikentää vanhempien itseluottamusta omiin kasvatustekniikoihin (Tarkka, Lehti, Kaunonen, Åstedt-Kurki, Paunonen-Ilmonen 2001). Vanhempien kohtaamat kriisit ja henkilökohtaiset vaikeudet voivat olla yhteydessä lapsen ja vanhempien heikkoon vuorovaikutukseen (Forssen 1993, 89)

Överlundin (1996, 3) mukaan varsinaisesta vuorovaikutuksen ongelmasta voi olla kyse silloin, kun viesti vanhemman ja lapsen välillä ei välity kommunikatioyrityksistä huolimatta. Tämä voi näkyä ongelmana lapsen kehityksessä tai vaikeutena hallita arkitilanteita. Arjen ongelmat näkyvät lapsen vuorokausrytmissä tai hänen on vaikea oppia ikäistensä tavoin toimimaan toisten lasten kanssa tai oppia sosiaalisia sääntöjä. Myös lapsen puheen- ja kielenkehitys voi johtua vuorovaikutusongelmista, koska ne ovat erityisen vahvasti sidoksissa vuorovaikutukseen.

Vuorovaikutuksessa olevat ongelmat saattavat ilmetä lapsen ruokahaluttomuutena, ärtyisyytenä, univaikeuksina ja kiinnostamattomuus ympäristöä kohtaan. Myös äiti voi ahdistua tai masentua. Kuitenkaan kaikki vuorovaikutussuhteen ongelmat eivät johdu äidin sisäisistä esteistä tai puutteista. Siihen voi vaikuttaa myös lapsen ja äidin sopimattomat temperamentit tai lapsen vaativa luonne vanhempien kykyihin nähden (Kajanmaa 2003, 34.) Lapsella on alusta saakka oma, yksilöllinen temperamenttityylinsä. Temperamentti vaikuttaa siihen, miten äiti suhtautuu lapseen (Sandberg 2004, 14.) Vanhemman voi olla vaikea ymmärtää

lapsensa tarpeita, jos lapsi on hyvin temperamenttinen. Temperamenttiltaan vaikea lapsi saattaa saada vanhemmalta negatiivisempaa palautetta, kuin rauhallinen ja tyytyväinen lapsi (Kivijärvi 2003, 45.) Tämä voi vaikuttaa vanhemman jaksamiseen, koska lapsi vaatii näin enemmän huomiota ja läheisyyttä.

Rajojen asettajana vanhempi takaa lapselle turvallisen ilmapiirin. Ilman rajoja lapsi tuntee olonsa turvattomaksi. Vanhempi on se, joka määrittelee lapselle rajat ja säännöt sekä valvoo niiden toteutumista. Rajoja ja rakkautta lapsi tarvitsee sopivassa suhteessa. Ne eivät ole toistensa vaihtoehtoja (Tahkokallio 2001, 75–80.) Hakalan, Järvisen ja Torikan (2000, 21) mukaan myös yhteiskunta asettaa paljon vaatimuksia ja odotuksia pienten lasten vanhemmille. Usein vanhemmat ovat epävarmoja tavoistaan toimia lapsen kanssa, koska vanhemmuutta määritellään usealla eri tavalla.

Vanhempien kohtaamat kriisit ja henkilökohtaiset vaikeudet voivat olla yhteydessä lapsen ja vanhempien heikkoon vuorovaikutukseen (Forssen 1993, 89). Ongelmallista vuorovaikutus voi olla myös siksi, että vanhemmalla itsellään on sairauden, psyykkisen kuorman tai sosiaalisen tilanteen vuoksi niin paljon vaikeuksia, ettei pysty luontevaan ja empaattiseen kommunikointiin lapsen kanssa. Myös alkoholi ja huumeet saattavat katkaista vuorovaikutuksen lapsen kanssa ajoittain ellei lähes kokonaan (Överlund 1996, 3-4.) Lisäksi vanhemmuuden riskitekijöitä ovat perherakenteiden muutokset, yksinhuoltajuus, uusavuttomuus, vanhempien uupumus sekä vanhempien tietämättömyys vanhempana olemisesta (Eläköön lapset - lapsipolitiikan suunta 2000, 26–27.)

Överlundin 1996, 3) mukaan varsinaisesta vuorovaikutuksen ongelmasta voi olla kyse silloin, kun viesti vanhemman ja lapsen välillä ei välity kommunikaatioyrityksistä huolimatta. Tämä voi näkyä ongelmana lapsen kehityksessä tai vaikeutena hallita arkitilanteita. Arjen ongelmat näkyvät lapsen vuorokausrytmissä tai hänen on vaikea oppia ikäistensä tavoin toimimaan toisten lasten kanssa tai oppia sosiaalisia sääntöjä. Myös lapsen puheen- ja kielikehitys voi johtua vuorovaikutusongelmista, koska ne ovat erityisen vahvasti sidoksissa vuorovaikutukseen.

4.2 Vanhemmuuden haasteet haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa

Joskus vanhemmat joutuvat kohtaamaan ennen kokemattomia ja vaikeita asioita joista he eivät aina selviydy yksin. Vanhempien sosiaaliset verkostot ovat olemattomat, vanhemmilla ei ole suvun ja yhteisön antamaa tukea. Lisäksi työelämässä tapahtuvat muutokset heijastuvat vanhemmuuteen ja tulevaisuuden näkymät pirstoutuvat ja aiheuttavat vanhempien uupumista. Yhteiskunnassa ollaan myös huolissaan siitä, etteivät vanhemmat enää osaa hoitaa, kasvattaa lapsiaan eikä asettaa rajoja lapsilleen (Helminen 2001, 63.) Myös yhteiskunta voi heikentää vanhempien mahdollisuuksia toimia kasvattajana. Se selittää kuitenkin pienen osan lasten ja perheiden huonovointisuudesta (Pölkki 2003, 63.)

Ylivilkas lapsi on perheen keskipiste niin hyvässä kuin pahassa. Eri tilanteissa joudutaan usein miten toimimaan haastavasti käyttäytyvän lapsen ehdoilla, joka ei kykene samanlaisten sääntöjen noudattamiseen kuin muut sisarukset. Tämä voi aiheuttaa sisaruksissa syrjityksi ja laiminlyödyksi tulemisen tunnetta. Tämän vuoksi vanhemmat tarvitsevat konkreettista apua ja tukea sisarusten huomioimisessa, jaksamisessa ja itsetunnon vahvistamisessa (Martikainen & Savilainen 2004, 20–22.)

Ojalan mukaan (2006, 28–31). tarkkaamattomuudesta, yliaktiivisuudesta ja impulsiivisuudesta kärsivien lasten vanhemmat tuntevat itsensä usein lopen uupuneiksi ja heillä on suuri riski käyttäytyä lastaan kohtaan arvostelevasti, kontrolloivasti ja määräilevästi. Vanheman käytös vaikuttaa lapseen yhtäläillä kuin lapsen käytös vaikuttaa vanhempaan. Huononmuudenkokemukset, syyllisyys ja epäonnistuminen vanhempaan ovat tavallisia tunteita vanhemmilla. Ne heikentävät vanhempien jaksamista ja lapsen tukemista (Sallo.) Vaarana on luisua kielteisen vuorovaikutuksen kierteeseen, joka heikentää entisestään lapsen itsetuntoa ja vanhemman uskoa kasvattajana (Ojala 2006, 28–31).

Vanhempien tulisi uskoa itseensä ja toimintaansa vanhempaan ja kasvattajana ja muistaa huolehtia itsestään ja omasta jaksamisestaan. Läheiset eivät välttämättä ymmärrä, millaista on elää haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa. Ympäristöstä voi tulla neuvoja ja ohjeita,

mitkä eivät millään tavalla helpota perheen tilannetta, useimmiten päinvastoin (Martikainen & Savilainen 2004, 38.) Haastavasti käyttäytyvässä lapsessa ei ole kysymys kasvatusvirheestä tai huolenpidon laiminlyönnistä. Silti monet kokevat syyllisyyden ja epäonnistumisen tunteita kasvattajana, tunteet ovat sallittuja ja hyvin tavallisia, mutta niistä pitää päästä yli.

Omat puutteet tulisi hyväksyä ja uupumisen oireet olisi myönnettävä ja tunnistettava itsessään ja haettava ajoissa ammattiapua. Ulkopuolinen ammattiapu auttaa näkemään oman elämäntilanteen eri näkökulmista ja auttaa jaksamaan eteenpäin (Martikainen & Savilainen 2004, 38–39.)

5 ADHD ELI TARKKAAVAISUUS- JA YLIVILKKAUSHÄIRIÖ

ADHD tarkoittaa oireyhtymää, johon kuuluvat tarkkaavaisuuden häiriö, impulsiivisuus ja ylivilkkaus. Lisäksi siihen voi kuulua hahmottamisen ja hienomotoriikan vaikeuksia, puheen ja kielen kehityksen häiriöitä, toiminnanohjauksen ja oppimisen vaikeuksia sekä käyttäytymisen ja tunne-elämän pulmia. Oireet ovat havaittavissa taaperoikäisestä lähtien. Lapsi saattaa olla vilkas ja väsymätön sekä hyvin liikunnallinen (Martikainen & Savinen 2004, 10.) ADHD on yleisin lasten neuropsykiatrinen häiriö (Michelsson, Saresma, Valkama & Virtanen 2004, 18).

ADHD:n syynä ovat usein periytyvät tekijät. Usein äidillä tai isällä on ADHD tai sen oireita. Periytyvyys selittää yli puolet ADHD:hen vaikuttavista tekijöistä. Muita ADHD:n riskitekijöitä voivat olla äidin raskaudenaikainen alkoholin käyttö, raskauden aikainen tupakointi, erilaiset raskaudenaikaiset sairaudet, vammat, ennenaikaisuus, matala syntymäpaino ja hapen puute, synnytyksenaikaiset tapahtumat, lapsuusiän erilaiset keskushermoston sairaudet ja aivovammat voivat johtaa aivojen toiminnan poikkeavuuteen, joka ilmenee ADHD:na. (Käypähoito 2007.) Myös epäsuotuisten lapsuuden kehitysympäristön puutteilla on yhteys ADHD:n. Kehitysympäristön puutteita voivat olla perheen epävakaus, vanhempien väliset ristiriidat kasvatuksessa ja vanhemman ja lapsen välinen heikko vuorovaikutussuhde (Räisänen 2007, 84).

Keskittymisen kyky on osa lapsen kokonaiskehitystä ja kehityksen edellytys. Lasten keskittymispulmat ovat lisääntyneet ja ne havaitaan varsin myöhään kun lapsen toimintaympäristö käy haastavammaksi (Salo 13.2.2008). Tarkkaavaisuudella tarkoitetaan kykyä itse ohjata omaa havaitsemistaan tilanteen tai tehtävän kannalta olennaisia ympäristön piirteitä sekä valita tilanteeseen soveltuvia toimintatapoja (Väisänen 2005, 41–42.) Tarkkaavaisuushäiriöön liittyviä oireita ovat huolimattomuus, keskittymis- ja kuunteluvaikeudet, ohjeiden noudattamisen vaikeudet sekä unohtelu (Michelsson ym. 2004, 33.)

Ylivilkkaiden lasten on erittäin vaikea keskittyä yhteen asiaan pidemmäksi ajaksi kerrallaan. Erityisen vaikeaa se on silloin, kun pitäisi keskittyä johonkin asiaan, joka tuntuu heistä ikävyyttävältä (Sandberg, Santanen, Jansson, Lauhaluoma & Rinne 2004, 11.) Ylivilkkaat lapset ovat vauhdissa koko ajan ja pursuavat energiaa. Usein lapset juoksevat tilanteesta toiseen ilman mitään erityistä syytä. Myös paikallaan olo tuottaa ylivilkkaille lapsille hankaluuksia. Istuessaan paikallaan, he kiemurtelevat ja liikehtivät koko ajan (Barkley 2008, 54.) Ylivilkkaat lapset tekevät asioita ajattelematta lainkaan oman toimintansa seurauksia. Heiltä puuttuu kyky estää itseään tekemästä mitä haluavat, vaikka tietävät sen tuovan ikävyyksiä ja negatiivista palautetta. Ylivilkkailta lapsilla ei ole juurikaan itsehillintää ja he eivät välttämättä tunne minkäänlaista pelkoa (Sandberg ym. 2004, 12.)

Impulsiivisuus ylivilkkailta lapsilla ilmenee odottamisen vaikeutena. He haluavat kaiken tapahtuvan heti ja odottaminen on vaikeaa. Tällainen käytös saa helposti lähipiirin ajattelemaan, että lapset ovat tahallaan tottelemattomia. Impulsiivisuus ja ylivilkkkaus johtuu usein lapsen kykenemättömyytenä hillitä omia käytöstapojaan. Impulsiiviselle henkilölle on ominaista nopea reagointi erilaisiin virikkeisiin, joita ympäristö tarjoaa. Hän ei ajattele mahdollisia ennalta sovittuja sääntöjä tai tekojen seurauksia. Hän myös tekee usein samat virheet toistuvasti, mikä aiheuttaa turhautumista (Sandberg ym. 2004, 12.)

Yhteistyö muiden toverien kanssa ei usein onnistu, koska lapsen on vaikea sopeutua sovituihin sääntöihin ja ohjeisiin. Tämä voi vaikuttaa negatiivisesti lapsen kaverisuhteisiin, koska usein turhautuessaan hän lyö tai huutaa tovereilleen. Hänellä on riski joutua muiden kiusaamaksi, koska hän käytöksellään ärsyttää muita. Muut kokevat lapsen olevan käytöksensä vuoksi röyhkeä ja aggressiivinen. Hänen tekonsa jäävät usein aikomuksiksi eikä hän kykene ajattelemaan tekojensa seurauksia (Sandberg ym. 2004, 12.) Nämä kaikki kolme perusongelmaa vaikeuttavat lapsen elämää suhteessa perheeseen, hoitajiin, kavereihin ja koko ympäristöön. Tilannetta hankaloittaa impulsiivisuuden vaikea ennustettavuus (Sandberg ym. 2004, 12.)

ADHD-lapsella on vaikeuksia tarkkaavaisuuden kohdentamisessa. Vaikeudet näkyvät useissa arkisissa tilanteissa esimerkiksi siirtymävaiheissa (Väisänen 2005, 41–42). Myön-

teisen minäkuvan ja terveen itsetunnon kehittymisen kannalta lapsen olisi tärkeää kokea voivansa olla hyvä jossakin elämänsä alueella, tuntea olevansa rakastettu ja arvostettu ilman suorituspaineita (Sandberg 2004, 26).

ADHD:n tunnistaminen aikaisessa vaiheessa on tärkeää. Kuitenkin diagnoosi voidaan antaa noin viiden vuoden iässä, koska nuoremmille tarkkaavaisuustehtävien teettäminen ei onnistu (Ojala 2006, 56.) ADHD- diagnoosin edellytyksenä on, että oireet ovat alkaneet ennen kouluikää ja, että ne esiintyvät vähintään kahdessa täysin toisistaan riippumattomissa tilanteissa, kuten päiväkodissa ja kotona (Rintahaka 2007, 17.) Lisäksi diagnosoinnissa edellytetään tautiluokituskriteerien täyttymistä ja puoli vuotta kestävää oireilua, josta on oltava huomattavaa haittaa (Bradshaw 2001, 98). Tautiluokituksen on määritellyt Maailman terveysjärjestö WHO (Käypähoito, 2007).

ADHD:n hoito jakautuu kahteen alueeseen lääkkeelliseen että lääkkeettömään hoitoon (Rintahaka 2006, 2679–81). Lääkkeetön hoito vaatii perheeltä ja ympäristöltä paljon henkisiä voimavaroja, koska lääkkeetön hoito kestää useita vuosia. Lääkkeetön hoito jakautuu useaan eri alueeseen ja hoito riippuu lapsen ongelmien laadusta. Paras hoitotulos saavutetaan yleensä lääkkeettömän ja lääkkeellisen hoidon yhdistämisellä (Rintahaka 2007, 17.) Lääkehoito tulee ajankohtaiseksi siinä vaiheessa, kun ADHD on diagnosoitu keskivaikeaksi tai vaikeaksi. Lääkkeelliseen hoitoon siirrytään, jos lääkkeettömällä hoidolla ei ole saatu tuloksia. Erittäin harvoissa ja vaikeissa tapauksissa lääkehoito voidaan kuitenkin aloittaa heti diagnosoinnin jälkeen. ADHD:n lääkehoito ei ole parantavaa, ainoastaan oireita lievittävää (Rintahaka 2007, 17–38.)

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Vanhemmuus

Tutkimus selvittää vanhempien tärkeiksi kokemia asioita haastavasti käyttäytyneen lapsen vanhemmuudessa ja arjen toiminnassa. Vanhemmat kokivat että, haastavasti käyttäytyvän lapsen vanhemmuus ei sinänsä ole muuttunut lapsen kasvaessa. Ylivilkkaan lapsen vanhemmuudessa korostuu selkeästi huoltajan rooli. Vaikka lapsi kasvaa ja kehittyy hän ei aina ymmärrä kaikkea ja silloin lapsi tarvitsee aikuisen tukea ja kannustusta. Lapsille puhuttaessa on erityisen tärkeää käyttää sellaisia sanoja, joita he ymmärtävät, toteaa Sandberg ym. (2004, 36).

Vilkkaan lapsen vanhemmuudessa on erityisen tärkeää ymmärtää lapsen tilanne ja ne alueet, jossa lapsi tarvitsee erityisohjausta. Lapsi tulisi hyväksyä sellaisena kuin hän on ja vanhemman ei tulisi asettaa liian korkeita vaatimuksia. Sandbergin ym. (2004, 56–57) mukaan lapselle tulisi järjestää sellaisia tilaisuuksia päivittäin, jossa hänen on mahdollisuus onnistua. Vanhemman tulisi myös osata vaatia lapselta asioita, jolloin hän tukee lapsen mahdollisuutta pärjätä omillaan ja löytää oma paikkansa elämässä. Sosiaalisten taitojen oppiminen koettiin asiaksi, joka tulisi hallita. Vanhempien toive on, ettei lapsi joudu kiusatuksi tai syrjityksi.

Vähän mietityttää tuo tuleva koulun alotus. Lapsi kun kokee, ettei opi eskarissa mitään ku kaikki on niin vaikeeta.

Koko ajan mennää eteenpäin. Kaveri suhteita ei pojal oo montaa, ku tahtoo päiväkodissaki pompottaa kaikkia mennen tullen.

6.2 Lapsen ja vanhemman välinen suhde

Haastavasti käyttäytyvän lapsen kasvun tukemisessa tärkeintä on lapsen ja vanhemman välinen suhde. Lasten on opittava, mikä käytös on sopivaa ja mikä ei. Usein vanhemmat olettavat lasten tietävän miten täytyy käyttäytyä erilaisissa tilanteissa (Sandberg ym. 2004, 76.) Vanhempien tärkein tehtävä on ottaa vastuuta lapsen kasvatuksesta ja rajojen asettamisesta. Vilkas lapsi tarvitsee paljon erityishuomiota, rakkautta ja tukea. Huomion erityisen vilkas lapsi hakee keinolla millä hyvänsä. Erityisen tärkeää lapselle on antaa myönteistä huomiota ja kiitosta pienistäkin asioista. Erityisen vilkas lapsi tarvitsee struktuuria ja selkeät ohjeet ja rajat. Lapselle tulee kertoa etukäteen, mitä häneltä odotetaan.

Joka välissä yritän muistaa lastani halia ja kehua ja kertoo kuinka ainutlaatuinen hän on.

Isän kans ruvennu nyt iltaisin pelaamaan jalkapalloa. Saa poika ylimäärästä energiaa purettua.

Kaikest pikkuasiast täytyis muistaa lasta kiittää, jotta hän näkis hyvän käytöksen eron huonoon käytökseen.

Vanhemman voi olla vaikea sopeutua siihen, että lapsi vaatii enemmän aikaa ja huomiota vanhemmilta, kuin niin sanottu ”normaali lapsi”. Rajojen ja struktuurien asettaminen sekä loogisen käytöksen ylläpitäminen on hankalaa etenkin väsyneenä. Usein vanhempi kärsii riittämättömyyden tunteesta ja vertaistuen puutteesta. Vanhemmat uupuvat helposti haasteellisen lapsen kanssa. Vanhempi väsy sanomaan jatkuvasti ”ei”. Lasta voi olla myös vaikea saada kuuntelemaan. Ristiriitaiset neuvot ja ohjeet tutuilta, sukulaisilta ja jopa ammattilaisilta hermostuttavat vanhempia. Sandberg ym (2004, 76) kirjoittavat Perhekoulun käsikirjassa sääntöjen asettamisen olevan ensimmäinen askel käyttäytymisen hallinnan oppimisessa. Pienille lapsille kerrotaan mitä saa tehdä ja mitä ei ja näin estämme heitä toimimasta sääntöjen vastaisesti. Hyvästä käytöksestä voi lapsen palkita jollain pienellä asialla. Säännöt on myös hyvä kertoa perheen lähisukulaisille, jotta käytännöt ovat samanlaisia kaikille.

Väsyneenä ei lapselle positiivista palautetta voinu antaa, eikä jaksanu.

Omaa kyllästymisee saakka oli aina negatiivista palutetta ei noin, ei saa, älä viitti, lopeta. Se oli semmonen negatiivisuuden kehä, josta ei päässy eroo, vaik ties ettei noi sais tehdä.

Joka paikas ne tuppas neuvoja antamaa, vaikka ne ei tienny asiasta mitää. Siinä meni ite ja lapsi ihan sekasin.

Yks sano, että rajoja pitää olla ja lapsi täytyy istuttaa huoneessaan nii kauan, et hiljenee. Antaa sen vaa huutaa. Ei se sitä kauaa jaksu tehdä. Kyl vaa mun laps jakso huutaa tunnin ja sit ei enää oma kantti kestäny.

6.3 Vertaistuki ja ryhmän merkitys vanhemmuuden vahvistajana

Perhekoulu tarjosi jäsenilleen vertaistukea. Mannerheimin lastensuojeluliiton (2006) mukaan vertaisryhmä on joukko samassa elämäntilanteessa olevia ihmisiä, jotka keskustelevat tai toimivat yhdessä. Vertaistoiminta perustuu tasa-arvoisuuteen ja avoimuuteen. Vanhemmista oli helpottavaa huomata ja nähdä, etteivät he ole ainoita, joiden lapsi on ylivilkas. Ryhmän antama vertaistuki on ollut ryhmäläisille merkityksellinen. Ryhmän jäsenet ovat olleet toisilleen voimavarana. Erityisen tärkeäksi haastateltavat nostivat sen, että muut ovat läpikäyneet samanlaisia tilanteita ja tunteita. Tavatessaan muita vertaisia, saattoi huomata, ettei oma tilanne olekaan niin mahdoton, kuin mitä oli ajatellut.

Oli helpottavaa kuulla, että muillaki oli samoja ongelmia ja ”helpottavaa” olil kuulla, että toisil on vielä vaikeampaa, ku meil.

Välil on tuntunu olo nii yksinäiseltä, ku ei muilla oo näin vaikeesti hallittavissa olevaa lasta. Nyt sit sai vahvistuksen, ettei mejän poika oo ainoo.

Vertaistukiryhmästä perheet odottivat ja toivoivat saavansa vinkkejä arjen tilanteisiin, ymmärtämään syytä lapsen käyttäytymiseen sekä vinkkejä lapsen käytöksen hallintaan. Lisäksi toivottiin apua arjen jaksamiseen. Euranmaan (2001) mukaan samankaltaisten kokemusten jakamisesta voi saada tukea omaan jaksamiseen. Myös avointa keskustelua ja kokemusten

vaihtamista toivottiin muiden vanhempien kanssa. Lisäksi yksi perhe tuli avoimin mielin ilman mitään odotuksia.

Toivoin ja odotin, et saisin vinkkejä lapsen käytöksen hallintaan ja sitä kautta arjen jaksamiseen apuu.

Et sai tietoo ja uusii näkökulmii ylivilkkaan lapsen kans olemiseen ja kasvatukseen. Erityisesti, et miten muut hallitsee lapsen riehuminen.

Omien lasten arvostaminen muuttui ryhmän myötä. Lisäksi vanhemmat oppivat ymmärtämään erityisen vilkkaiden lasten käyttäytymiseen johtavia tekijöitä ja kuinka niitä voidaan ennaltaehkäistä

Ehkä mä ymmärrän ja arvostan mun lasta enemmän. Aina se ei oo ollu itsestää selvyyttä ja välillä jopa tunsin, et lapsi on enemmän rasite, ku ilon tuoja.

Nyt osaan olla kiitolline, et päivittäiset rutiinit sujuu lähes ongelmitta ja osaa arvostaa pieniä hyviä hetkiä, joita päivässä on enemmän ku niitä huonoja.

6.4 Hyväksyvä ilmapiiri

Ryhmään tultiin avoimella ja uteliaalla mielellä, koska aikaisemmin vanhemmille ei ole ollut mahdollisuuksia samankaltaiseen vertaistukeen. Ilmapiiriä kuvattiin avoimeksi, luotavaiseksi ja toisia kunnioittavaksi. Samankaltaiset kokemukset koettiin yhdistäväksi tekijäksi, jonka vuoksi ryhmään oli helppo tulla. Ryhmässä oli mahdollisuus olla oma itsensä ja omien tunteiden purkaminen koettiin turvalliseksi. Luottamuksellinen ilmapiiri toi ryhmäläisiin voimaantumisen tunnetta.

Ryhmäs oleminen oli just tosi antosaa ja mielekästä ja sai omii asioita jakaa toisten kans, jotka kans ymmärtää mua.

Tunnelma oli vapautunu ja siel pysty kertoo erilaisii ja kipeitäki asioit avoimesti.

Mielenkiinnol kuunneltii kaikkien asioita ja siitä miten on tähän asti selvitety.

6.5 Asiantuntijuus ryhmässä

Vertaistukiryhmän vetäjien rooli oli ensiarvoisen tärkeässä asemassa keskustelun johdattamisessa ja olla ryhmän jäsenten vierellä kulkijana vaikeistakin asioista puhuttaessa. Euranmaan (2001, 31) mukaan vertaisryhmän ohjaajan keskeinen tehtävä on toimia hengen nostattajana, tsemppaajana ja toivon antajana. Ryhmän ohjaajilla oli suuri merkitys tasavertaisen ja toisia kunnioittavan ilmapiirin luomisessa. Ohjaajien asiantuntijuus koettiin myös välttämättömäksi. Tärkeäksi ryhmäläiset kokivat sen, että ryhmän vetäjät jakoivat puheenvuoroja tasaisesti ja pitivät keskustelun päivän aiheessa. Omien kokemusten läpikäynti oli mahdollista turvallisessa ympäristössä ja ammattilaisten ohjauksessa.

Ne piti huolen, et jokainen sai puhuu vuorollaan. Joka kerta saatiin kotiläksy ja joka kerta ne käyti läpi. Saati paljon uutta tietoa lapsen käyttäytymisestä ja sitä, et miks se lapsi tekee niin.

Toisaalta ohjaajilta jäätin kaipaamaan enemmän käytännön vinkkejä erilaisiin tilanteisiin ja joitakin asioita käytiin läpi liian nopeasti ja yleisellä tasolla. Lisää joustavuutta ja tilannekohtaista silmää, jotta asiat saadaan kunnolla käsiteltyä. Lisäksi ryhmä kaipasi enemmän vanhemmuuden jakamista käsitteleviä aiheita terapia tyyppisemmässä ryhmässä.

Välillä olisin halunnut enemmän keskustelua aikaa ja vähemmän kiirettä seuraavaan aiheeseen. Välillä tuntuu, ettei kerennyt mukana mennä, kun ois vielä halunnut pohtia syvällisemmällä tasolla asioita. Just kun kerkes ajatella ni sitä taas vaihetti aiheita.

Ryhmää olisi voinut välillä ohjata voimakkaammin ja keskustelua rajata. Välillä meni seurustelua ja turhaks löpinäks. Ajankäytön tasapuolisuus ajoittain ongelmii.

6.6 Ryhmästä saatu tuki

6.6.1 Ryhmässä käsiteltävät teemat vanhemmuuden tukena

Perhekoulu sisältää kymmenen viikon perhekouluohjelman, jonka mukaan aina kuljettiin. Jokaisella ryhmätapaamisella oli jokin tietty aihe jota käsiteltiin. Aiheet liittyvät lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen, lapsen kanssa kommunikoimiseen ja toimimiseen. Myös vanhemman oman käyttäytymiseen ja sen hallinnassa pysymiseen paneuduttiin perhekoulussa. Ryhmäkertojen teemat ja keskustelut loivat pohjaa oman henkilökohtaisen prosessin käynnistämiseksi.

Erityisesti se jäähypenkki tuli uutena juttuna. Vähän vaa mietityttää sen toimimine kotona. Täytyy kuitenkin testata, et mitä se poika tuumaa ja onko sil vaikutusta. Uudet jutut on totisesti tervetulleita.

Sandbergin ym. (2004, 24) mukaan lapset ottavat vastaan mieluummin kielteistä palautetta kuin jäävät kokonaan huomiotta. Jokaiselle vanhemmalle oli jäänyt mieleen oma negatiivinen käyttäytyminen ja jaksamattomuuden tunne lapsen ei toivottua käytöstä katseltaessa.

Aina ei oo ollu helppoo. Kaikki kiellot, hajonneet tavarat ja katastrofiset tilanteet ja mikää ei mee perille eikä mitää totella. Välil tuntuu, et pää hajoo.

Kamalinita on ku ei usko enää oman kasvatuksen taitoon. Tunne siitä, et oot epäonnistunu kasvattajana.

6.6.2 Ryhmästä nousseet kehittämissuhteet

Vanhemmat toivoivat, että tällainen vertaistukiryhmä olisi mahdollinen kaikille. Lisäksi ryhmää tulisi mainostaa positiivisena asiana, jotta kaikki uskaltaisivat tulla ryhmään. Myös aikataulullisesti toivottiin parannusta, koska aamuajat eivät kaikille sovi.

Työ on ensiarvoisen tärkeää ja ihanaa, et mekin päästiin mukaan. Olis tosi tärkeätä, et tämmönen ryhmä olis kaikkien vanhempien saatavilla, koska tällaiselle on varmasti paljon kysyntää. Tällainen oli tosi tervetullut ryhmä ja toivoisin vielä jatkoa, mutta mielummin ilta-aikaan, koska töihinkin pitäisi keretä.

Vanhempia mietitytti eniten lasten toiminta omassa ryhmässään. Vanhemmat olisivat halunneet tietää ja mahdollisesti myös nähdä lasten kanssa toimivien toimintatavoista ja lasten käyttäytymistä.

Jos löytyisi tila, missä voisi tarkastella lapsia peililasin takaa tai videolta, olisi hyvä.

Vanhempainryhmässä pidettiin turhana, että siellä on kaksi ohjaajaa, koska heidän mielestään yksikin olisi pystynyt vetämään ryhmän läpi. Ryhmän ohjaajaksi riittäisi pelkkä psykologi tai yksi ohjaaja.

Ei niitä enempää tarttis olla. Lasten puolella varmaan tarttis enemmän ohjaajia.

6.7 Tulevaisuuden näkymät

Haastavasti käyttäytyvien lasten tulevaisuus ei pidä sisällään niin paljon itsestään selviä ajatuksia tulevaisuudesta, kuin monissa muissa perheissä. Kaverisuhteet, päiväkotij- ja kouluasiat mietityttävät. Kuitenkin vertaistukiryhmän jälkeen tulevaisuudessa nähdään paljon positiivisia asioita. Ryhmästä saatu tuki auttaa vanhempia jaksamaan eteenpäin lapsensa kanssa.

Ny jaksaa taas vähä paremmin ku tietää mitkä asiat johtaa lapsen ei toivotuu käytökseen. Näil eväil mennää taas eteenpäin ja nyt on taas voimii ottaa vastaa uusii haasteit.

Toi koulunkäynti vähä askarruttaa, et miten mejän laps siel pärjää. Se ku on niin iso muutos lapsen elämäs ja saako se sielt kavereit ja miten se jak-saa kouluu käydä.

Vähän meitii pelottaa, ku ei voi etukäteen ennustaa tulevaa. Jos vaik tuo lapsi vaik syrjäytyy kavereitten puuttees ja jos sitä kiusataa, ku nyt on jo viittauksii kiusattuna olemisest. Parhaamme yritetään ja toivottavast pystytään auttaa

7 POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

7.1. Tutkimustulosten tarkastelua

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia haastavasti käyttäytyvien lasten vanhemmille suunnatun perhekoulun vertaistukiryhmän merkitystä vanhemmille. Ryhmä oli Tuusulan perhekoulun toteuttama vertaistukiryhmä haastavasti käyttäytyvien lasten vanhemmille. Tuusulassa kokeiltiin haastavasti käyttäytyvien lasten vanhemmille suunnattua perhekoulua syksyllä 2008. Aineistosta nousi esille keskeisiä teemoja, joita esittelen tarkemmin tutkimusten tuloksissa. Valitsemani teemat vastasivat parhaiten perhekoulun ohjaajien tarpeita.

Keskeisin tulos oli, että vanhemmat saivat tukea ja kannustusta niin vanhemmuuteen kuin arjessa jaksamiseen. Vanhemmat pitivät tärkeinä, että heille on järjestetty oma vertaistukiryhmä, jossa on mukana ainoastaan haastavasti käyttäytyneiden lasten vanhempia (Häggman-Laitila 2003, 385.) Tulosten pohjalta voi tehdä johtopäätöksen, että tällaiset ryhmät ovat tarpeellisia parantamaan erityisesti vanhempien ja lasten välistä vuorovaikutusta. Tämän näkyi siinä, että vanhemmat puhuivat lapselle selkeästi ja ymmärrettävästi käyttäen lyhyitä lauseita. Lisäksi vanhemmat tekivät lastensa kanssa erilaisia asioita aikaisempaa enemmän. Vanhempien muuttuneet käytöstavat ja keinot heijastuvat suoranaisesti lapsen käytökseen. Vanhemmat myös puuttuivat tiukemmin lapsen negatiiviseen käytökseen.

Viljamaan (2003, 85) tutkimuksessa käy ilmi, että vanhemmat kaipaavat vertaistukea. Vertaisten tuoma tuki on korvaamatonta, sillä vanhemmat huomaavat, etteivät he ole ongelmien kanssa yksin ja että muillakin on samanlaisia ongelmia. Tulokset kertovat vanhempien saaneen erilaista tukea, ja ne puhuvat vertaistuen tarpeellisuudesta. Ainoastaan asiantuntijoiden antama tuki ei riitä. Perhekoulu-ryhmästä vanhemmat saivat myös tietoa. Haastavasti käyttäytyvän lapsen kasvatukseen liittyy paljon asioita, joita täytyy huomioida. Perhekoulusta saatu tieto lapsen käyttäytymiseen johtaneista asioista sekä oman ymmärryksen lisääntyminen oli olennaisia asioita, jotka ilmenivät tuloksissa. Perhekoulun myötä vanhempien itseluottamus lapsensa kasvattamiseen on lisääntynyt ja sen myötä perheet ovat kokeneet onnistumisen kokemuksia. Tutkimuksemme osoittaa, että vertaistukiryhmätoiminta

on yksi toimiva tapa tukea vanhempia ja vanhemmuutta ja sitä kautta myös lapselle on vertaisryhmästä hyötyä. Myös lasten aggressiivinen ja hallitsematon käytös on vähentynyt selkeästi perhekoulun aikana.

Lapsen negatiivisen käyttäytymisen hallintaan tarkoitettuja menetelmiä vanhemmat opettelivat käyttämään. Jäähypenkin käyttäminen oli kaikille perheille uusi käytäntö ja vanhempien mielestä se on selkeä ja toimiva ratkaisu. Vanhempien mielestä lapselle täytyy selkeästi tehdä raja hyvän ja huonon käytöksen seurauksista. Lisäksi negatiivisuuden kehän ovat perheet saaneet katkaisutetuksi. Vanhemmat ovat oppineet antamaan paljon positiivista palautetta lapselle. Se on voinut olla joko sanallinen palaute tai konkreettisempi palaute. Yksi perhe antoi lapselle aina tarran hyvästä käytöksestä ja kun tarroja oli tarpeeksi, niin silloin tehtiin jotain kivaa yhdessä.

Perhekoulu pyrkii siihen, että perheet tekevät paljon asioita yhdessä. Myös lapselle ja vanhemmalle yhdessä tekeminen on rakentavaa. Varsinkin jos siihen saadaan yhdistettyä lapselle mielenkiintoinen ja kiva tekeminen. Näin lapsikin jaksaa olla kauemmin mukana. Vertaisryhmässä vanhemmat tutustuvat toisiinsa nopeammin kuin ryhmän ulkopuolella. Ja näin ollen asioita päästään käsittelemään nopeammin. Tarkoituksena on, että Tuusulan alueella nämä vertaisryhmät jatkavat toimintaa siten, että keväisin ja sykyisin aloitettaisiin uusi ryhmä. Vanhempien jaksamisen kannalta tärkeää on sosiaalinen tuki, ja sen saaminen edellytyksenä on, että yksilö kuuluu johonkin verkostoon (Viljamaa 2003, 24.)

Vanhempien mielestä perhekoulun ohjaajalla on tärkeä rooli ryhmän onnistumisen kannalta. Ohjaaja on se, joka aktivoi vanhempia keskusteluun ja esittää mahdollisesti tarkentavia kysymyksiä. Kuitenkin vanhempien mielestä aikaa ei useinkaan ollut riittävästi ja asioita käytiin liian kiireellisesti läpi. Perhekoulun jälkeen heillä on keväällä yksi tapaaminen, jossa palataan menneisiin asioihin ja katsotaan tulevaisuutta. Perhekoulun jälkeen olisi toivottavaa, että vanhemmat jatkaisivat keskenään jonkinlaista yhteydenpitoa, tai että heille järjestetään mahdollisuus jatkossakin saada jonkinlaista tukea. Lapsen kasvaessa ongelmat muuttuvat ja tarvitaan mahdollisesti uusia ratkaisumalleja.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Kaikissa tutkimuksissa pyritään arvioimaan tehdyn tutkimuksen luotettavuutta, koska tulokset ja pätevyudet tutkimuksista vaihtelevat ja virheiden syntymistä pyritään välttämään (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 226). Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden kriteeri on tutkija itse. Lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen myöntäminen. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta korostaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteutumisesta (Eskola & Suoranta 2003, 210–213.)

Luotettavuuden mittaamisessa voidaan käyttää erilaisia mittaustapoja. Reliaabelius ja validius ovat käsitteitä, joita käytetään luotettavuuden mittaamisessa. Reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta ja se voidaan todeta siten, että kaksi arvioijaa päätyy samantyylaiseen lopputulokseen (Hirsjärvi 2007, 226.) Validius tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata tarkoitusta siitä ymmärtääkö haastateltava kysymykset oikein. Tutkija tekee omat johtopäätöksensä sen mukaan saaduista tuloksista siinä käsityksessä, että kysymykset on ymmärretty samalla tavalla. Tällä tavalla mitattuna tuloksia ei voida pitää pätevinä (Hirsjärvi ym. 2007, 226).

Laadullisessa tutkimuksessa on olennaista luokitteluiden tekeminen. Tutkimuksessa tulisi tulla esille luokitteluiden perusteet. Tutkijan on esitettävä omia tulkintojaan ja miten niihin on päätytty (Hirsjärvi ym. 2007, 227–228.) Hirsjärven teoksen mukaan tutkimuksen rikastuttamiseksi kannattaa käyttää haastattelun suoria lainauksia. Se tuo tutkimukseen selkeyttä ja luotettavuutta. Itse olen vielä aika kokematon haastattelija, joten luotettavuuden kannalta haastatteluissa olisi ollut varmasti parantamisen varaa. Analysointi vaiheessa huomasin, että joitakin asioita olisi voinut kysyä tarkemmin. Kuitenkin olen mielestäni pystynyt tuomaan opinnäytetyöhön luotettavuutta. Myös haastattelupaikka oli rauhallinen. Haastateltavana olivat kaikki vertaisryhmässä olleet vanhemmat, joka lisää myös uskottavuutta. Haastatteluiden laatimisessa tuli vähän kiire, joten saattoi joitain asioita jäädä väliin, jota perhekoulun ohjaajat olisivat halunneet tietää. Haastattelussa nousi muutamia eri teemoja, joista

otin esille minun mielestäni keskeisimmät teemat. Keskeisimpiin teemoihin olin saanut perusteltuja ja asianmukaisia vastauksia. Teemoja jouduin rajaamaan, koska halusin pitää opinnäytetyöni kohtuullisen pituisena. Tämän vuoksi joitakin olennaisia asioita saattoi jäädä käsittelemättä. Käyttämäni haastattelunauhurin kunto oli hyvä ja varmistin laitteen toimivuuden etukäteen ennen haastatteluja. Haastattelujen litterointi alkoi pian haastatteluiden jälkeen.

Tärkeimmät eettiset kysymykset opinnäytetyötä tehdessäni koskivat tiedonhankintaa ja tutkittavien suojaa. Ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa eettisen perustan muodostavat ihmisoikeudet. Keskeisempiä eettisiä kriteerejä ovat tutkimuksen selventäminen osallistujille, tutkimustietojen luottamuksellisuus, osallistujien vapaaehtoisuus, anonymiteetti sekä tutkijan vastuullisuus sovituista sopimuksista (Sarajärvi & Tuomi 2002, 128.) Haastattelun alussa kerroin vanhemmille henkilökohtaisesti, mitä tutkimus käsittelee ja miten tietoja käsitellään. Myös haastattelun nauhoittamiseen pyysin luvan.

Tutkimukseen osallistujille on tutkijan tehtävä selventää tavoitteet, menetelmät sekä mahdolliset riskit niin, että osallistujat ymmärtävät ne (Sarajärvi & Tuomi 2002, 128.) Erityisesti arkaluontoisia tietoja kootessa tutkijan on pyrittävä selvittämään tarvitseeko hän niitä ja oikeuttaako tutkimuksen mukana tullut tiedon lisä puuttumaan ihmisten yksityisyyteen (Eskola & Suoranta 2003, 56). Tutkimusaiheen eettiseen pohdintaan kuuluu selkiyttää se, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään (Tuomi & Sarajärvi 2002, 126). Tehdyt haastattelut ovat olleet vain tekijän käytössä opinnäytetyötä varten ja kaikki haastattelumateriaali hävitetään käytön jälkeen. Tutkimusaineistoa on käsitelty tutkimusraportissa siten, että tekstistä on hävitetty kaikki henkilöiden tunnistettavuuteen viittaavat tekijät. Tämän vuoksi tulosten esittelyssä ja suorissa lainauksissa on poistettu nimet ja käytetty tilalla ilmaisua lapsi, tyttö tai poika. Lisäksi tuloksissa ei näy asuinpaikkaan viittaavia tietoja.

Perhekoulu on pääasiassa tarkoitettu ADHD:n lasten vanhemmille, mutta Tuusulan perhekoulussa vain yhdellä lapsella oli diagnosoitu ADHD. Tämän vuoksi olen työssäni käyttänyt ADHD- lapsen tilalla haastavasti käyttäytyvän lapsen-termiä, joka on eettisesti katsot-

tuna parempi. Tarkoitukseni ei ole kuitenkaan diagnosoida lapsia. Tosiasia kuitenkin on, että perhekoulussa olevilla lapsilla on huomattavaa ylivilkkautta ja niin vanhemmat kuin päiväkodissakin epäilevät lapsilla olevan ADHD. Haastavaksi lapseksi määritellään lapsi, joka tarvitsee erityistä tukea arkisissa tilanteissa selviytyäkseen. Usein haastavasti käyttäytyvät lapset saavat kuntoutusta terveyskeskuksissa, sairaaloissa, perheneuvoloissa, päiväkodeissa tai yksityisten ammatinharjoittajien vastaanotolla. (Pirilä ym. 1997, 44–46). Yksityisiä ammatinharjoittajia voivat olla puhe-, musiikki- tai toimintaterapia.

7.3 Opinnäytetyöprosessin pohdintaa

Opinnäytetyöprosessi oli minulle kasvattava niin ammatillisesti kuin henkilökohtaisestikin. Jouduin sitoutumaan pitkäaikaiseen työskentelyyn ja työelämänvaatimuksiin. Opinnäytetyöprosessin kautta olen saanut tutustua syvällisemmin tutkimuksen tekemiseen, tiedon keräämiseen sekä tulosten kirjoittamiseen. Prosessi alkoi kahden vuoden opiskelun jälkeen. Työn päätin tehdä yksin, koska halusin työn liittyvän oman asuinkunnan toimintaan.

Opinnäytetyötä minulle tarjosi perhekoulun vetäjänäkin toiminut psykologi Outi Salo. Perhekoulu oli minulle täysin uusi vertaistukimuoto ja näin ollen kiinnostukseni aihetta kohtaan kasvoi. Lisäksi minulla oli mahdollisuus päästä perhekouluun yhdeksi vetäjäksi ja se antoi lisäksi konkreettista tietoa asiasta. Opinnäytetyön aiheen löytymisen jälkeen etsin aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Syksyn 2008 aikana kirjoitin teoriaosuuden opinnäytetyöhön sekä suunnittelin teemahaastattelurungon.

Minulla ei aikaisemmin ollut kokemusta haastattelujen tekemisestä ja tutustuin haastatteluun liittyvään kirjallisuuteen. Teemahaastattelurungon avulla haastattelut sujuivat suunnitelman mukaisesti ja vanhempien positiivinen suhtautuminen haastatteluihin antoi lisäkanustusta työn tekemiselle. Haastattelun jälkeen litteroin haastattelut ja rupesin analysoimaan haastatteluja aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Analyysivaihe oli raskas ja vaativa vaihe, koska aineistoa oli kertynyt melko paljon.

Opinnäytetyötä tehdessäni olen saanut huomata, että tutkimuksen tekemiseen kuuluu paljon monenlaisia vaiheita, jotka vaativat tekijältä monenlaista osaamista. Opinnäytetyön teko yksin oli välillä aika hankalaa ja vaikeaa, koska yksin toimiessa en voinut pohdiskella eri näkökulmia samalla tavalla, kuin toisen kanssa tehtäessä. Opinnäytetyön etenemisestä olin vastuussa ainoastaan itselleni ja näin vältyin yhteistyön tuomista haasteista, kuten aikataulun yhteensovittamisesta.

Opinnäytetyö tekemisen kautta perehdyin haastavasti käyttäytyvien lasten ja heidän perheiden kanssa tehtävään työhön sekä heille suunnattuun vertaistoimintaan. Mikäli tulevaisuudessa työllistyn perhetyön kentälle, minulla on mahdollisesti lähteä kehittämään ja käynnistämään vertaistukitoimintaa nähdessäni sen tärkeyden henkilökohtaisesti. Näitä perhekoulun työn oppeja voi hyödyntää niin perhetyössä kuin päivähoitossakin. Perhetyössä käydään usein samantapaisia ongelmia läpi perheiden kanssa. Samoin päiväkodissa tarvitaan yhä enemmän erityisosaamista, koska lapsiryhmät ovat isoja ja joukkoon mahtuu lapsia, jotka tarvitsevat monenlaista tukea. Lasten kanssa tehtävässä työssä tietämys vuorovaikutussuhteen eri osa-alueista voi helpottaa vanhemmuuden tukemisessa, ja antaa välineitä perheiden kanssa tehtävään työhön. Se voi myös lisätä ymmärrystä lapsen käyttäytymisen erilaisista ilmenemismuodoista ja antaa tietoa siitä, miten lasta ja lapsen positiivista kehitystä ja käyttäytymistä voidaan sopivalla tavalla tukea.

Vanhemmuuden tukeminen on nykyisin aiheena puhutteleva sekä ammatillisesti tärkeä asia. Vanhemmuus on asia, josta keskustellaan paljon. Se on käsitteenä laaja ja monitahoinen. Vanhemmuus myös kestää läpi elämän ja se keskittyy vuorovaikutukseen. Varsinkin perhe, jossa on haastavasti käyttäytyvä lapsi, tarvitsee paljon tukea arjen jaksamisessa. Tuki voi olla oma verkosto, joka muodostuu sukulaisista, isovanhemmista tai muista läheisistä. Se voi olla myös vertaistukea. Perhekoulu mahdollistaa tutkimukseni osallistuneille perheille vertaistukiryhmään. Perhekoulun vertaistukiryhmä auttaa vanhempaa arjen pyörittämisessä ja vanhemman jaksamisessa. Lapsi tarvitsee erityistä huomiota ja tukea arjen päivittäisissä toiminnoissa, kodin ulkopuolisissa tilanteissa sekä uusissa ja harvemmin tapahtuvissa asioissa. Myös lapsen sosiaalisten tilanteiden hallitseminen ja opetteleminen antaa arkeen haasteita. Perhekoulu on suunnattu tietyn ikäisille haastavasti käyttäytyneiden lasten

vanhemmille. Kuitenkin lapset kasvavat ja ongelmat mahdollisesti moninaistuvat, joten olisi erittäin hyödyllistä laajentaa vanhempien tukemista myös kouluikäisiin. Kouluikäisillä tarkoitan 7-15 vuotiaita lapsia.

Kaikki lapset ovat erilaisia, toiset haastavampia kuin toiset ja toisilla lapsilla on voimakkaampi temperamentti. Jokainen lapsi käyttäytyy joskus hankalasti: hermostuu, kiukuttelee ja turhautuu. Se on mielestäni hyvä asia. Kaikki lapset myös käyttäytyvät välillä toisin kuin vanhempi toivoisi: he kiukuttelevat, kiljuvat, lyövät, rikkovat tavaroita, ovat tottelemattomia, eivät tervehdi, kaatavat ruokaa, sylkevät, sulkevat korvansa ja keskittyvät huonosti. Välillä vanhemmista voi tuntua, etteivät toiset lapset käyttäydy yhtä huonosti. Aina ei olekaan helppoa määritellä, mikä on ns. normaalia huonoa käytöstä, tottelemattomuutta ja rajojen kokeilua, mikä taas niin haastavaa käytöstä, että voidaan puhua jopa vaikeudesta tai häiriöstä, johon lapsi ja perhe tarvitsevat apua. Toiset lapset tarvitsevat jämäkämpää ohjausta ja rajojen asettamisen tapaa kuin toiset, vaikka kyse ei olisi mistään häiriöstä. Ohjauksessa ja kasvaessa villimmätkin vipeltäjät oppivat vähitellen mm. neuvottelemaan, jakamaan ja hillitsemään itseään. Kuitenkin itseäni mietityttää, että miten lapsen temperamenttia voidaan mitata, jotta voidaan todeta lapsen olevan haastavasti kasvatettava. Entä johtuu-ko se siitä, että vanhemmat mahdollisesti tuntevat itsensä kyvyttömiksi kasvattajiksi ja sen vuoksi he haluavat saada diagnoosin lapsilleen. Diagnoosin avulla he voivat perustella lapsen haasteellisen käyttäytymisen, jolloin vanhempiä mahdollisesti ymmärretään paremmin.

Tulevaisuudessa perheiden rakenteet tulevat olemaan yhä moninaisempia. Perheiden tuen tarve on lisääntyvää ja tuentarve määräytyy yksilöllisesti. Tutkimuksen tulos vahvistaa omaa käsitystäni siitä, että sosionomi tulee tulevaisuudessa kohtaamaan hyvin erilaisia vanhempia ja perheitä. Sosionomin koulutus antaa valmiuksia tukea erilaisia perheitä, vahvistaa heidän omia voimavarojaan ja tukea vuorovaikutustilanteita.

Opinnäytetyöni osoittaa, että lapsiperheiden palveluita tulisi uudistaa ja kehittää uudenlaisia tukimuotoja, koska yhteiskunnan vaatimukset ja rakenteet ovat muuttuneet. Vertaisryhmät vanhemmille on yksi varteenotettava tuen muoto. Ryhmiä voi kehittää ja kohdentaa erilaisille erityisryhmille. Kuitenkin täytyy muistaa, ettei vertaistuki voi korvata ammatillista

tukea ja peruspalveluja. Lisäksi tutkimusta voidaan mahdollisesti hyödyntää kuntoutuspäätöksiä tehdessä. Myös vanhempien motivoimisessa tutkimustieto voi olla hyödyllistä. Lisätutkimuksia perhekoulusta voisi tehdä lapsen ja perhekoulunohjaajien näkökulmasta. Ne antaisivat myös paljon lisätietoa. Yhdistettynä minun tutkimukseen saataisiin kokonaisvaltainen paketti perhekoulusta.

Lähteet:

- Aaltonen, Marjo; Ojanen, Tuija; Vihunen, Riitta; Vilen Marika 2007. Nuoren aika. Porvoo: WSOY.
- Barkley, Russel 2008. ADHD. Kuinka hallita ADHD Kuopio: Unipress Oy.
- Bradshaw, John 2001. Developmental Disorders of the Frontostriatal System. Neuropsychological, Neuropsychiatric and Evolutionary Perspectives. Psychology Press Ltd 27 Church Road. Hove. East Sussex: BN3 2 FA.
- Forsen Katja 1993. Suojaverkoston lapsiperheet. Tutkimus kasvuolopuutteiden takia lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden elämänhallinnan ongelmista perheiden kanssa tehdystä sosiaalityöstä. Turun yliopisto.
- Eläköön lapset- lapsi politiikan suunta 2000, 26-27. Viitattu 28.9.2008. <http://www.kunnat.net/binary.asp?path=255;264;15320;40092;20723;44862&field=FileAttachment&version=1#265,2>, LAPSIPOLITIikka.
- Hakala, Marika; Järvinen, Mari; Torikka, Mari 2000. Kasvatusvastuu osana vanhemmuutta. Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteen laitos.
- Hautamäki, Airi 2005. Kiintymyssuhdeteoria-teoria yksilön kiinnittymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Jari Sinkkonen ja Mirjam Kalland (toim) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY.
- Helminen, Marja-Liisa 2001. Vanhemmuuden roolikartan käyttökokemuksia. Teoksessa Rautiainen Mari (toim) Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovelle 1. painos. Helsinki. Suomen kuntaliitto.
- Himberg, Lea; Laakso, Juhani; Peltola, Ritva; Näätänen, Risto; Vidjeskog, Jan 2000. Kehittyvä ihminen. Psykologia 2, (1.-2. Painos.) Porvoo: WSOY.
- Hägman-Laitila, Arja; Ruskomaa Leena; Euramaa Katri-Ina (toim.) 2000. Varhaista tukea lapsiperheille. Kokemuksia Lapsiperhe-projektin perhetyöstä. Helsinki. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Häkkinen, Pasi 2000. Lasta suojaavat yhteisöt. Teoksessa Jari Sinkkonen & Päivi Pihlaja (toim.) Ulos umpikujasta – miten autan tunnehäiriöistä lasta? Porvoo. WSOY.

- Järvinen, Raija 1998. Äitien kokemuksia lastenneuvolan vanhempainryhmästä. Ryhmästä tukea arjessa selviämiseen. Tampereen yliopisto hoitotieteen laitos.
- Kajanmaa, Ritva 2003. Varhainen vuorovaikutus. Äiti-vauvaryhmät. Teoksessa Ritva Pölonen (toim)& Terttu Sitolahti. Ryhmä hoitaa. Teoriaa ja käytäntöjä. Helsinki: Yliopistopaino. 290–302.
- Kalland, Mirjam 2004. Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Annamaija Puonti, Tuula Saarnio ja Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.
- Kalland, Mirjam; Maliniemi-Piispanen, Sinikka 1999: Vauva kiikku. Kuvaus kokeilevasta perhetyöstä. Helsinki: Edita.
- Karinsalo, Ritva 1996. Yhteisvastuu lapsistamme. Sosiaalikehitys Oy. Julkaisuja 6/1996. Hämeenlinna
- Kinnunen, Tuula 2006. Vertaistuki erityislapsen voimavaran. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu. B-raportteja 33.
- Kivijärvi Marja 2003. Äidin sensitiivisyys varhaisessa vuorovaikutuksessa. Teoksessa Niemelä Pirkko; Siltala Pirkko; Tamminen Tuula Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. WS Bookwell Oy: Juva
- Käypähoito 2007. Lasten ja nuorten aktiivisuuden ja tarkkaavuuden (ADHD) häiriöiden hoito. Viitattu 24.11.2008. [www://kaypahoito.fi](http://www.kaypahoito.fi). Suomen lääkärisseura duodeim.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto: varhainen vuorovaikutus ja aivojen kehitys lapsuus ja nuoruusiässä. Verkkodokumentti. 5.8.2008.
http://vanhemmat.mll.fi/lapsi_kasvaa_ja_kehittyy/varhainen_vuorovaikutus_ja_aivojen_kehittyminen.php?dir=/lapsi_kasvaa_ja_kehittyy
- Martikainen, Aimo & Savinainen, Anna-Maija 2004. Kyllä me selviämme. Tietoa ADHD – lapsen vanhemmille. Oulu. Tutoria osk.
- Michelsson, Katariina; Saresma, Ulla; Valkama, Kristiina; Virtanen, Pirkko 2004. Juva Ws Bookwell Oy
- Mikkonen, S & Kerola, K (toim) 2001. MBD/ ADHD. Teoksessa Struktuuria opetukseen. Porvoo: Ps. Kustannus.
- Mäenpää , Johanna & Törrönen, Maritta 1996. Dokumentoitu lapsi – miten lapsi näkyy

lastensuojelun asiakirjoissa? Stakes 4/1996.

- Ojala, Ulla 2006. Perhekoulusta tuhdit eväät arkeen. Lapsen maailma- lehti 1/2006, 28-31.
- Pihlaja, Päivi; Viitala Riitta & Sarkkinen, Mirja 2004. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki. WSOY.
- Pirilä, Silja; Nieminen, Pirkko; Korpela, Raija 1997. Leikki-haaste vammaisten lasten toimintakyvyn arvioimiseksi ja kuntoutumiseksi. Teoksessa Matikka, Leena(toim.) Kehitysvammatutkimuksen konferenssista. Valtakunnallisen tutkimuksen ja kokeiluyksikön julkaisuja 70. Helsinki. Kehitysvammaliitto.
- Pölkki, Pirjo 2003. Ilossa perhetyötä oppimaan ja kehittämään. Teoksessa Antikainen Johanna (toim.) Pysähdyspaikkoja lastensuojelun poluilla. Joensuu. Joensuun yliopisto
- Pöyhtäri, Janne. 2003. Mitä on vertaistuki? Viitattu 8.8.2008.
<http://www.tukiasema.net/teemat/artikkeli.asp?docID=344>. Tuloste tekijän hallussa.
- Rautiainen, Mari (toim.) 2001. Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovela. Käyttäjän opas 2. Suomen Kuntaliitto. Helsinki. Hakapaino Oy.
- Rintahaka, Pertti 2007. Lasten ja nuorten ADHD. ADHD- keskus.
- Rintahaka, Pertti 2006. Lisää tehokkuutta ADHD:n hoitoon. Duodecim-lehti, 122: 2679-81.
- Ryhänen, Samppa 1998. Vertaistuki on liian vähän käytetty voimavara. Diabetes-lehti 9/98. 8.
- Salo, Outi 13.2.2008. Tuusulan alustava projektisuunnitelma. Moniste.
- Salo, Saara. 2003. Kiintymyssuhteen merkitys elämänkaaren aikana. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY.
- Sandberg, Seija; Santanen, Solveig; Jansson, Annina; Lauhaluoma, Hillevi; Rinne, Outi (toim.) 2004. Perhekoulun käsikirja. Käytännön opas vanhemmille. Helsinki. Tyyliopisto Oy.
- Savonlahti, Elina; Pajulo, Marjukka & Piha, Jorma 2003. Päihdeäidit, vauvat ja varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY.
- Siltala, Pirkko 2003. Varhaisen vuorovaikutus kokemuksen ja tutkimuksen valossa. Teok-

- nessa Niemelä Pirkko, Siltala Pirkko & Tamminen Tuula (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva. WSOY.
- Sinkkonen, Jari 2001. Lapsen puolesta. Helsinki. WSOY.
- Sinkkonen, Jari 2003. Pesästä lentoon: Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki WSOY.
- Sinkkonen, Mirja 2001. Äidiksi lapselleni. Helsinki: Kirjapaja
- Tahkokallio, Keijo 2001: Kotipesän lämpöä etsimässä. Kirja vanhemmuudesta, rakkaudesta ja rajoista. Helsinki. WSOY.
- Tarkka, Marja-Terttu; Lehti, Kristiina; Kaunonen, Marja; Åstedt-Kurki, Päivi & Paunonen-Ilmonen, Marita 2001. Äitien terveydenhoitajalta odottama tuki lapsen ollessa kolmen ja kahdeksan kuukauden ikäinen. Hoitotiede Vol 13, no: 4/2001, 216–255.
- Tamminen, Tuula 2004. Olipa kerran lapsuus. Helsinki. WSOY.
- Vanhanen-Silvendoin, Sari.1996. Äitien vuorovaikutusryhmät. Teoksessa Matthies, Aika.Leena-L; Kotakari, Ulla. & Nylund, Marianne. (toim). Välittävät verkostot. Jyväskylä: Gummerus.
- Vilen, Marika; Leppämäki Päivi; Ekström Leena 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Porvoo. WSOY.
- Vuorinen, Marja & Helasti, Kirsimarja 1997. Juttukeppi kiertämään- kokemuksia oma-aputoiminnasta vuosilta 1994–1997. Jyväskylä: Mielenterveydenkeskusliitto.
- Väisänen, Raija 2005. Kuvat jäsentävät ADHD-lapsen arkea. ADHD-lehti 1/2005, 41-42)
- Wahlberg, Karl-Erik 2000. Lasta suojaavat yhteisöt. Teoksessa Jari Sinkkonen& Päivi Pihlaja (toim.) Ulos umpikujasta – miten autan tunnehäiriöistä lasta? Porvoo. WSOY
- Wallius, Sara 2006. ADHD-keskuksessa toteutuva Perhekoulu Pop. ADHD-lehti 6
- Överlund, Johanna 1996.Vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukeminen. Teoriatausta. Hämeenlinna.

LIITE 1

PUOLISTRUKTUROIDUT HAASTATTELUKYSYMYKSET VANHEMMILLE

1 TAUSTATIEDOT

Haastateltavan sukupuoli:

Lapsen ikä ja sukupuoli:

Sisarusten lukumäärä:

Perherakenne: Ydinperhe/ uusperhe/ yksinhuoltaja / joku muu

Onko lapsellanne ADHD- diagnoosi? Milloin todettu?

Mistä sait tiedon perhekoulusta?

2 VANHEMMUUS

Mitä asioita pidät tärkeänä vanhemmuudessasi?

Millaiset asiat ovat tuottaneet ongelmia arjen sujumisessa ennen perhekoulua?

Miten lapsen vanhemmuus on muuttunut perhekoulun jälkeen?

Miten arki on muuttunut perhekoulun jälkeen?

Mitä uutta olet oppinut perhekoulussa?

3 VERTAISTUKI

Millaista tietoa ja tukea olet saanut perhekoulusta?

Miten koitte vertaistuen ja muiden vanhempien läsnäolon?

Mitä aiheita olisitte vielä halunneet käsitellä perhekoulussa?

Mitä hyvää ja huonoa perhekoulussa mielestänne on?

Haluatteko sanoa vielä jotain muuta?

Millainen ilmapiiri ryhmässä oli?

4 OHJAAJAT

Mikä oli mielestänne ohjaajan merkitys?

Millaisia kehittämistoiveita olisi seuraavalle ryhmälle?

5 TULEVAISUUS

Millaisena näette tulevaisuuden perhekoulun jälkeen?

